

Nicholas Kaldor – jeden z prvých kritikov monetarizmu¹

Nicholas Kaldor (1908 – 1986), ktorý je ekonomickej verejnosti známy ako jeden zo zakladateľov postkeynesovstva, patril k najvýznamnejším osobnostiam svetovej ekonomickej vedy v druhej polovici 20. storočia. Kaldor prispel k rozvoju moderného ekonomického myslenia vo viacerých oblastiach (teória hodnoty a kapitálu, teória firmy, ekonómia blahobytu, ekonomický rozvoj a technický pokrok, ekonomický cyklus, ekonomická rovnováha, medzinárodný obchod a colná politika), najväčší ohlas však mali jeho práce venované teórii rozdeľovania a ekonomického rastu. Naproti tomu menej známy je Kaldorov prínos k teórii peňazí, ktorý dlho stál trochu v úzadí. V súčasnosti sa však do jadra Kaldorovho teoretického odkazu právom zahŕňa aj jeho teória endogénnych peňazí a kritika monetarizmu.

Nicholas Kaldor sa narodil 12. mája 1908 v Budapešti. Jeho otec bol právnik a matka pochádzala z majetnej podnikateľskej rodiny. Kaldor teda vyrastal v pomerne zámožnom prostredí, čo mu umožnilo získať vynikajúce vzdelanie. Hoci si otec želal, aby študoval práva, Kaldor si zvolil ekonómiu. Uvádza sa, že k tomuto rozhodnutiu možno prispel aj jeho pobyt v Nemecku v roku 1923. Kaldor vtedy trávil prázdniny v bavorských Alpách a bol vraj fascinovaný nemeckou hyperinfláciou. V roku 1925 Kaldor začal študovať na Berlínskej univerzite, o dva roky však prešiel na Londýnsku školu ekonómie a politických vied (LSE), ktorú brilantne ukončil už v roku 1930. V tých rokoch viedol Katedru ekonómie LSE Allyn Young, Američan z Harvardovej univerzity, ktorý mal na Kaldora veľký vplyv. Po Youngovej smrti v roku 1929 nastúpil na toto miesto Lionel Robbins, ktorého silno ovplyvnila rakúska subjektívne psychologická škola. Začiatkom tridsiatych rokov sa stal členom tejto katedry aj Friedrich A. von Hayek, ktorý na LSE pôsobil ako profesor ekonómie až do roku 1950. Toto prostredie malo, prirodzene, značný vplyv na Kaldorovo ekonomické myslenie i na jeho kariéru. Kaldor sa v tých časoch na krátky čas vracal do Budapešti, kde sa spriatelil s Johnom von Neumannom. Na LSE, kde k jeho kolegom patrili aj J. R. Hicks a Tibor Scitovskí, Kaldor pôsobil ako učiteľ až do roku 1947.

Na základe iniciatívy švédskeho ekonóma, neskoršieho nositeľa Nobelovej ceny, G. Myrdala, Kaldor pracoval v rokoch 1947 – 1949 ako prvý riaditeľ pre výskum a plánovanie v Hospodárskej komisii OSN pre Európu. V podobných funkciách sa angažoval aj neskôr tak vo Veľkej Británii ako aj v ďalších krajinách. Kaldor sa už v roku 1942 podieľal na vypracovaní známej Beveridgeovej správy o sociálnom poistení, z ktorej po vojne vychádzala sociálna politika labouristických vlád. V rokoch 1950 – 1955 pôsobil ako člen Kráľovskej komisie pre dane, zisky a dôchodky a neskôr ako ekonomický a daňový poradca vo veľkom počte krajín tretieho sveta (India, Ceylon, Mexiko, Ghana, Britská Guyana, Turecko, Irán, Venezuela), poradca niektorých centrálnych bánk a Hospodárskej komisie OSN pre Latinskú Ameriku. Najvýznamnej-

šia však bola jeho funkcia osobitného poradcu ministra financií labouristických vlád v rokoch 1964 – 1968 a 1974 – 1976. Po skončení svojej dvojročnej misie v Ženeve sa Kaldor v roku 1949 vrátil do akademického prostredia, pravda už nie do liberalistickej orientovanej LSE, ale do keynesovskej Cambridge. Kaldorove kontakty s Cambridgeskou univerzitou začali už v roku 1940, keď sa LSE presťahovala v dôsledku vojnových udalostí do Cambridge. Kaldor sa stal členom King's College, ktorej členom bol predtým aj J. M. Keynes. V Cambridgi, kde sa zblížil s Keynesovými žiakmi a spolupracovníkmi J. Robinsonovou, R. Kahnom a P. Sraffom, sa konečne v roku 1966 stal profesorom ekonómie. Ako riadny profesor tu pôsobil do roku 1975 a potom až do svojej smrti v roku 1986 ako emeritný profesor. V Cambridgi vznikla väčšina jeho najvýznamnejších prác, ktoré stáli pri zrode postkeynesovstva.

N. Kaldor získal množstvo pôct a rozličných ocenení. Bol členom Britskej akadémie, čestným členom Londýnskej školy ekonómie a politických vied, v rokoch 1974 – 1976 bol prezidentom Kráľovskej ekonomickej spoločnosti, v roku 1979 sa stal čestným členom Americkej akadémie vied a umení, Americkej ekonomickej asociácie, Belgickej ekonomickej spoločnosti a Maďarskej akadémie vied. Najväčšou poctou pre Kaldora nepochybne bolo povýšenie do šľachtického stavu. Jeho oficiálny šľachtický titul bol Barón Kaldor z Newnhamu. Napriek svojmu obrovskému prínosu do svetovej ekonomickej vedy sa však N. Kaldor nedočkal Nobelovej ceny za ekonómiu.

Profesor Luigi L. Pasinetti pri svojom hodnotení diela N. Kaldora uviedol: „Nicholas Kaldor je pravdepodobne jedným z najoriginálnejších a najprovokatívnejších teoretických ekonómov dvadsiateho storočia, ako aj jedným z najradikálnejších expertov v oblasti daňovej politiky, ktorý pôsobil ako poradca mnohých vlád“. Kaldor obohatil ekonomickú vedu množstvom originálnych myšlienok, ktoré sú roztrúsené vo veľkom počte článkov, referátov, poznámok, memoránd a správ. Bolo šťastím, že ho priatelia a spolupracovníci presvedčili, aby svoje dielo vydal v podobe deviatich zväzkov – *Collected Economic Essays* (1960 – 1980) – ktoré sú stále bohatým zdrojom poznania pre každého čitateľa.

Od Hayeka ku Keynesovi

Ak odhliadneme od špecifického vplyvu A. Younga, v prvých rokoch svojho pôsobenia na LSE bol Kaldor pod vplyvom prísnej ortodoxie v podobe marginálnej ekonómie. Jeho hlavné práce z 30. rokov sa týkali ekonomických problémov, o ktorých sa vtedy diskutovalo, najmä ekonomickej rovnováhy, teórie nedokonalnej a monopolistickej konkurencie, teórie kapitálu a neskôr aj ekonómie blahobytu. Je zaujímavé pripomenúť, že Kaldor (1933) bol autorom pojmu „pavučinová teoréma“,

s ktorým sa bežne stretávajú poslucháči ekonómie pri objasňovaní podmienok trhovej stability pomocou dopytových a ponukových elasticít. Za pozoruhodný možno označiť Kaldorov príspevok k teórii kapitálu (1937), ktorý už obsahoval prvky neskoršieho rozchodu s neoklasickou ekonómiou.

Rozhodujúci podnet k obratu vo vývoji Kaldorových ekonomických názorov prišiel spolu s publikovaním Keynesovej Všeobecnej teórie (1936). Kaldorova reakcia na Všeobecnú teóriu bola síce pomalá, išla však veľmi hlboko. Navonok sa prejavila v presune Kaldorovho záujmu z mikroekonómie na makroekonómiu, neskôr však vyústila do radikálnej zmeny názorov takmer na celú ekonomickú teóriu. Kaldor sa spočiatku zaoberal makroekonomickými problémami týkajúcimi sa najmä stability, plnej zamestnanosti a ekonomického cyklu, ktoré sa čoraz viac približovali Keynesovmu chápaniu „síl, ktoré určujú zmeny v rozsahu agregátneho outputu a celkovej zamestnanosti“ (Keynes, Všeobecná teória zamestnanosti, úroku a peňazí, 1936). Najvýznamnejší z týchto článkov (Model ekonomického cyklu, 1940) vychádzal z myšlienky, že existujúce modely cyklu sa veľmi vzdiaľujú od reality. Jeho vlastný model, ktorý sa zakladal na nelineárnych funkciách investícií a úspor, neskôr rozvinuli J. R. Hicks (1950) a R. Goodwin (1951). Kaldor bol presvedčený, že skutočné ekonomické cykly nie sú čisto endogénne, pričom osobitný význam pripisoval exogénnym bariéram v podobe plnej zamestnanosti, v prípade úzkeho profilu v ponuke kapitálových statkov. Neskôr Kaldorov záujem o ekonomické cykly ochabol a preniesol sa na problémy dlhodobého rastu.

Kaldorov rozchod s neoklasickou tradíciou sa napokon dovŕšil po jeho prechode na Cambridgeskú univerzitu, ktorá sa postupne stala centrom rodiaceho sa postkeynesovstva. Kaldorov originálny prínos do postkeynesovstva sa spočiatku týkal teórie ekonomického rastu a najmä teórie rozdeľovania, teda dvoch oblastí, ktoré boli „bielymi miestami“ v Keynesovom makroekonomickom systéme. N. Kaldor pritom spolu s J. Robinsonovou odmietal neoklasickú interpretáciu Keynesovej ekonomickej teórie, ktorá bola základom v 50. a 60. rokoch populárnej „neoklasickej syntézy“.

***Teória ekonomického rastu, alternatívna teória rozdeľovania
a kritika teórie rovnováhy***

Kaldorova teória rozdeľovania vychádza z keynesovského predpokladu o investíciách ako zdroji ekonomického rastu a z nezávislosti objemu investícií od rozsahu úspor. Rozsah úspor je podľa neho naopak daný objemom investícií, ktorý určuje veľkosť dôchodku a zamestnanosti. Podobne ako Robinsonová aj Kaldor vychádza z rozdeľovania národného dôchodku medzi mzdy a zisky a s tým súvisiaceho delenia spoločnosti na námezdné pracujúcich a vlastníkov kapitálu. Kaldorova teória rozdeľovania je založená na myšlienke, že príjemci zisku (vlastníci kapitálu) majú oveľa väčší sklon k úsporám ako príjemci miezd (námezdné pracujúci). Tento vzťah medzi obidvoma sklonmi k úsporám Kaldor mimochodom pokladá za základnú podmienku pre stabilitu ekonomického systému. Je zaujímavé, že Kaldor pritom vychádza z predpokladu plnej zamestnanosti a nie z keynesovského predpokladu podzamestnanosti. Preto v ekonomickom systéme, v ktorom podnikatelia uskutočňujú investície zodpovedajúce úrovni plnej zamestnanosti, existuje také rozdeľovanie dôchodku medzi zisky a mzdy, že – vzhľadom na rozdielne sklony k úsporám – sa vytvára presne taký podiel ziskov na národnom dôchodku, aký je potrebný na udržanie vopred určených investícií. Táto makroekonomická teoretická koncepcia rozdeľovania dôchodku podľa Pasinettiho pripomína Ricardov prístup, pravda, Kaldor obracia Ricardovu reťaz príčinných súvislostí. Zatiaľ čo pre Ricarda boli mzdy exogénnou veličinou a zisky reziduálnou veličinou („prebytkom“), u Kaldora je to naopak, zisky sú exogénnou veličinou (určenou nevyhnutnosťou akumulácie kapitálu) a mzdy reziduálnou veličinou. Kaldorov prístup bol spojený s kritikou teórie rozdeľovania založenej na hraničnej produktivite.

Spolu s teóriou rozdeľovania rozvíjal Kaldor myšlienku „výdavkovej dane“ (1955), ktorá mala nahradiť dôchodkovú daň (daň „z príjmov“). Túto ideu Kaldor potom presadzoval tak vo vyspelých, ako aj v rozvojových krajinách, kde pôsobil ako ekonomický poradca. Kaldor poukazoval na to, že súčasný daňový systém založený na zdanení dôchodku jednotlivcov, je z viacerých hľadísk nespravodlivý. Zatiaľ čo sporiví ľudia sú vlastne zdanení dvakrát, ľudia, ktorí zedia súkromné majetky a majú teda

obrovskú výdavkovú „kapacitu“, neprispievajú na potreby štátu. Kaldorom navrhnutá radikálna a navyše pomerne zložitá zmena v podobe výdavkovej dane sa však neujala.

Teóriou ekonomického rastu sa Kaldor začal zaoberať v druhej polovici 50. rokov. Jeho model rastu má niektoré zaujímavé črty, ku ktorým patrí predovšetkým jeho rozlišovanie dvoch štádií vo vývoji kapitalistického hospodárstva. Prvé štádium sa vyznačovalo nedostatkom akumulčných zdrojov. Pri rozdeľovaní národného dôchodku boli prvotne určenou veličinou mzdy, ktorých úroveň závisela od existenčného minima. Naproti tomu pre druhé štádium je charakteristický relatívny prebytok akumulčných zdrojov, pričom prvotne určenou veličinou sú zisky a mzdy predstavujú reziduálnu veličinu. Podiel zisku na národnom dôchodku závisí od miery akumulácie a od sklonu k úsporám z miezd a nepriamo úmerne od sklonu k úsporám zo zisku. Kaldorov model rastu, ktorého platnosť jeho autor obmedzuje na moderný kapitalizmus, charakterizujú tri základné funkcie: a) funkcia technického pokroku; b) investičná funkcia a c) funkcia úspor, pričom hlavným funkčným vzťahom je funkcia technického pokroku zachycujúca závislosť miery rastu kapitálu a outputu od tempa technického pokroku. Neskôr Kaldor svoj model rastu v spolupráci s J. Mirrleesom (1962) modifikoval, pričom spresnil funkciu technického pokroku.

Empirický výskum a nové hospodárskopolitické skúsenosti v 60. rokoch vzbudili v Kaldorovi pochybnosti o užitočnosti formálnych modelov rastu a Kaldor sa začal zameriavať na analýzu skutočných tendencií v ekonomickom raste. Osobitnú pozornosť pritom venoval analýze rôznych odvetví z hľadiska výnosov, sektorálnej komplementarite, cyklickým výkyvom, priestorovým vzťahom, kumulatívnym procesom, obchodnej politike, nedokonalnej konkurencii, tvorbe cien, ziskov a miezd.

Vo svojom neoklasickom období patril Kaldor k stúpencom teórie rovnováhy, pravda, po prechode do keynesovského „tábora“ sa dostal na opačné pozície. V úvode k článku Irelevantnosť ekonómie rovnováhy (1972) napríklad uviedol, že ekonómia rovnováhy je neplodná a irelevantná ako nástroj myslenia, ktorý by mal objasniť fungovanie ekonomických síl a umožniť prognózu dôsledkov ekonomických zmien vyvolaných hospodárskou politikou alebo inými príčinami. Rovnováha, ktorá má podľa Kaldora pôvod v mechanike, sa nehodí na skúmanie ekonomických systémov. Kaldor-

rovi bola bližšia skôr koncepcia analyzujúca hospodárstvo ako samohybný reťazec príčin a následkov.

Kaldor sa zaoberal aj mnohými hospodárskopolitickými otázkami, osobitne vo vzťahu k Veľkej Británii, regionálnou politikou, ekonomickými perspektívami Spoločného trhu, rozvojovými krajinami a pri príležitosti stého výročia Keynesovho narodenia sa vrátil k hodnoteniu odkazu lorda z Tiltonu, čo viedlo k vzniku zaujímavého diela Keynesovská ekonómia po päťdesiatich rokoch. Osobitne ho však zaujímali otázky monetárnej ekonómie a menovej politiky.

Nový monetarizmus

Prvým krokom k širšiemu hodnoteniu monetarizmu bol Kaldorov polemický článok Nový monetarizmus publikovaný v roku 1970 v Lloyds Bank Review. Kaldor v ňom upozornil na dve kľúčové otázky: a) smer kauzality medzi peniazmi a outputom a b) schopnosť centrálnej banky kontrolovať množstvo peňazí. Kaldor dospel k záveru, že monetaristi sa v obidvoch otázkach mýlia. „Vysvetlenie... všetkých empirických zistení týkajúcich sa 'stabilnej peňažnej funkcie, spočívajúca' v tom, že 'ponuka peňazí' je 'endogénna', a nie 'exogénna'“. „Monetaristický „dôkaz“ opierajúci sa o skutočnosť, že zmeny v peniazoch predchádzajú zmenám v outpute a zamestnanosti, je podľa Kaldora irelevantný, pretože pozorované časové oneskorenia sa môže vysvetľovať rôznymi spôsobmi, pričom žiadny z nich sa neopiera o monetaristickú teóriu. Možno povedať, že monetaristi sa v tomto prípade dopúšťajú veľmi častého omylu v ekonomickom uvažovaní, ktorý sa označuje ako omyl „post hoc, ergo propter hoc“. K tomuto omylu dochádza vtedy, ak sa predpokladá, že nejaká udalosť (v tomto prípade rast množstva obeživa) zapríčinila ďalšiu udalosť (rast cien, outputu, prípadne zamestnanosti) iba preto, lebo k nej došlo skôr.

Ďalší monetaristický omyl sa týka toľko vychvaľovanej stability rýchlosti obehu peňazí, ktorá je podľa Kaldora v skutočnosti dôsledkom nestabilného správania ponuky peňazí, ktorá „sa sama prispôsobuje“ potrebám obchodu – zvyšuje sa v reakcii na expanziu, a naopak. Neskôr v práci Pohroma monetarizmu Kaldor charakterizoval tento vzťah tak, že zásoba peňazí a zmeny v rýchlosti obehu sú vlastne substitúty –

„... ak sa rýchlosť obehu javí ako stála, je to iba preto, že množstvo peňažnej zásoby je nestále“.

Pokiaľ ide o možnosť použiť ponuku peňazí ako nástroj menovej politiky, Kaldor vymyslel tento zaujímavý experiment: Nemohla by centrálna banka predísť každoročnej vianočnej nákupnej panike obmedzením ponuky hotovosti? Na túto otázku odpovedal logickou protiotázkou: Nebolo by oveľa pravdepodobnejšie, že v takom prípade by substitúty peňazí (ako napríklad úverové karty) vyskočili ako kúzelníci, ktorí sa usilujú vyhnúť finančným reštrikciám? Je zaujímavé, že Kaldor vtedy nemal žiadnu výhradu proti Friedmanom neustále propagovanému „optimálnemu“ pravidlu každoročného stáleho rastu ponuky peňazí o x percent. Zároveň však vyslovil pochybnosť, či je tento cieľ (t. j. konštantný prírastok ponuky peňazí) vôbec dosiahnuteľný tými nástrojmi menovej politiky, ktoré boli k dispozícii v USA, nehovoriac o Veľkej Británii.

U Kaldora tak nachádzame už v článku z roku 1970 zárodok toho, čo sa neskôr začalo označovať ako „akomodatívna peňažná endogenita“, čiže tzv. horizontalizmus. Podľa horizontalistov (okrem N. Kaldora k nim patrili aj S. Weintraub a B. Moore) centrálna banka ako veriteľ poslednej inštancie (lender of last resort) musí uspokojiť potreby komerčných bánk, pokiaľ ide o doplnenie rezerv. Treba tiež brať do úvahy, že ak by centrálna banka neplnila túto funkciu, mohla by sa stať kľúčovou zložkou deflačného mechanizmu ako počas Veľkej depresie (1929 – 1933). Svoje chápanie charakteru ponuky peňazí vyjadril Kaldor neskôr takto: „Ponuka peňazí je nekonečne elastická (na grafe peňažného trhu to možno znázorniť horizontálnou čiarou – J. I.), alebo inak povedané, nemožno ju odlíšiť od dopytu po peniazoch“ (Kaldor, 1981). Z toho, prirodzene, vyplýva záver, že centrálna banka nemá úplnú kontrolu nad peňažnou zásobou. Podobne chápal možnosti a úlohu centrálnej banky napríklad aj Basil J. Moore, ktorý v článku „Je peňažná zásoba skutočne ovládateľnou premennou?“ dokazoval, že (monetaristická) teória, podľa ktorej Federálna rezerva môže kontrolovať ponuku peňazí zmenami monetárnej bázy, má vážne trhliny. Friedman na Kaldorovu kritiku reagoval krátkym komentárom v Lloyds Bank Review (1970), v ktorom nie veľmi presvedčivo tvrdil, že monetaristi vždy (!) pripúšťali možnosť opačnej kauzality

medzi peniazmi a outputom, zároveň však vraj dokázali (?) že to nie je empiricky významné.

Pohroma monetarizmu

Svoju kritiku monetarizmu Kaldor ďalej prehľboval v prácach zo začiatku 80. rokov – Začiatky nového monetarizmu (1981), Pohroma monetarizmu (1982), Ekonomické dôsledky pani Thatcherovej (1983) a Ako skrachoval monetarizmus (1985). Už zo samotného názvu Pohroma monetarizmu je zrejmé, že monetaristickú doktrínu považoval za teoreticky a hospodárskopoliticky neudržateľnú.

V úvode svojho článku „Ako skrachoval monetarizmus“ vyslovil Kaldor presvedčenie, že renezancia monetarizmu v 70. rokoch kulminujúca v prijatí prísnych monetaristických odporúčaní viacerými západnými vládami (osobitne administratívou R. Reagana a vládou M. Thatcherovej) skončí ako jedna z najkurióznejších epizód v (ekonomickej) histórii porovnateľná iba s periodickými výbuchmi masovej hystérie v stredoveku. Kaldorovo hodnotenie bolo, prirodzene, v mnohom nadsadené, jeho základná prognóza osudov monetaristickej doktríny sa však potvrdila.

Hlavnou tézou monetarizmu, neúnavne propagovanou M. Friedmanom je tvrdenie, že nadmerný rast ponuky peňazí zapríčinený rozhodnutiami centrálnej banky je hlavnou, ak nie jedinou, príčinou inflácie a že cyklické výkyvy ekonomiky odzrkadľujú nepravidelnosti a odchýlky, ktoré sprevádzajú zvýšenie ponuky peňazí. Menová autorita je podľa Friedmana zodpovedná aj za deformácie v štruktúre výroby vyvolané nedokonalými anticipáciami oneskorených účinkov zvýšenia ponuky peňazí na ceny. Vzhľadom na to, že tieto „časové oneskorenia“ sú nepravidelné a značne premenlivé, nemožno predpokladať, že menové authority im môžu zabrániť dobre načasovanými opatreniami alebo ich kompenzovať správne časovanými protiopatreniami. Jediným spoľahlivým pravidlom, ktoré treba sledovať, je podľa Friedmana zabezpečenie stabilného, umierneného rastu zásoby peňazí. Dôsledná realizácia tohto pravidla sama osebe (t. j. bez zámerných menových a fiškálnych opatrení) zabezpečí stabilizáciu hodnoty peňazí a postupne vylúči cyklické výkyvy. Kaldor však (na rozdiel od svojho predchá-

dzajúceho „tolerantného“ stanoviska) dospel k záveru, že Friedmanovo „optimálne“ pravidlo je neudržateľné.

Základný omyl tejto koncepcie spočíva v predpoklade, že ponuka peňazí je zdrojom dopytu po tovaroch a službách. Kaldor v tejto súvislosti pripomína bohatú históriu peňazí, ktorá svedčí o opaku. „Dopyt po peniazoch bol od samého začiatku odzrkadlením dopytu po tovaroch, a nie zdrojom tohto dopytu“ (Kaldor, 1985). Zvýšenie ponuky peňazí je v normálnych podmienkach vždy (s výnimkou hyperinflácie, pri ktorej ekonomické vzťahy celkom degenerujú) reakciou na zvýšený dopyt, a nie autonómnou záležitosťou. Špecifickým prípadom boli, pochopiteľne, objavy zlata a striebra, ktoré viedli k rýchlejšiemu rastu ponuky peňažného tovaru v porovnaní s ponukou iných komodít.

Predmetom Kaldorovej kritiky sú dva omyly: exogénna ponuka peňazí a stabilný dopyt po peniazoch. Monetaristi vychádzajú z toho, že menová autorita určuje tzv. monetárnu bázu (vo Friedmanovej terminológii „vysoko účinné peniaze“, ktoré sú súčtom obeživa emitovaného centrálnou bankou a povinných rezerv) a prostredníctvom peňažného multiplikátora ponuku peňazí. Kaldor podobne ako ďalší postkeynesovci naproti tomu charakterizuje ponuku peňazí ako endogénnu premennú, ktorú určujú požiadavky ekonomických subjektov. Treba dodať, že aj postkeynesovci vychádzajú zo závislosti medzi monetárnou bázou a peňažnou zásobou, táto závislosť je však u nich (v dôsledku predpokladu endogenity peňažnej zásoby) opačná: kauzálny vzťah totiž smeruje od peňažnej zásoby k monetárnej báze.

Omyl monetaristov podľa Kaldora súvisí s ich implicitným predpokladom, že všetky peniaze sú tovarovými peniazmi (commodity money), čomu logicky zodpovedá vertikálna krivka ponuky peňazí. V prípade úverových peňazí by však mala byť podľa neho správnym zobrazením už spomínaná horizontálna krivka ponuky peňazí. To však vedie k závažnému záveru: „Menová politika je reprezentovaná nie daným množstvom zásoby peňazí, ale danou úrokovou mierou; a množstvo existujúcich peňazí bude určené dopytom. Tak ako predtým, sa dopyt bude meniť spolu s dôchodkami, pričom je možné, že úroková miera centrálnej banky bude stúpať alebo klesať..., to však nič nemení na skutočnosti, že peňažná zásoba bude ...vždy určená dopytom, kým úroková miera bude určená centrálnou bankou (Kaldor, 1982). Z toho, prirodzene, vyplýva, že

úroková miera nie je závislou, ale nezávislou premennou. Kaldor takto veľmi jasne definoval základné „parametre“ menovej politiky, ktoré sa – na rozdiel od Friedmanovho „zázračného“ pravidla – plne osvedčili v praxi, o čom už dávnejšie názorne svedčí menová politika FRS a ECB.

Kaldor na viacerých miestach svojej Pohromy monetarizmu opisuje, ako sa vyvíjali jeho názory na Friedmanove „revolučné“ inovácie. „Keď som prvýkrát počul o Friedmanových empirických dôkazoch začiatkom 50. rokov, prijal som tieto novinky s určitou nedôverou, až ma náhle napadlo, že Friedmanove výsledky sa musia čítať obrátene; kauzalita musí smerovať od Y k M , a nie od M k Y “.

Kaldor neobišiel ani štandardnú zložku neokeynesovskej ekonómie – krivku LM , ktorá spolu s krivkou IS slúži Hicksovi na zobrazenie keynesovskej rovnováhy. Podľa Kaldora model $IS-LM$ vedie k nekonečným komplikáciám a chybným záverom najmä preto, že tieto dve krivky nie sú in pari materia (z rovnakého materiálu – J. I.) – jedna sa vzťahuje na zásoby, kým druhá na toky.

Pri svojej kritike monetarizmu Kaldor nemohol obísť Friedmanove svojrázne predstavy o transmisnom mechanizme od peňazí k dôchodku. Tento mechanizmus „zostal (pre Friedmana) čiernou skrinkou“, ktorú nevedel vysvetliť a ani sa o jej vysvetlenie nepokúsil“ (Kaldor, 1982). Friedman sa totiž odpovedi na túto otázku vyhol rozprávkou o vrtuľníku, ktorý zhadzuje peniaze. „Keď sa objavila otázka, ako (menové) authority zvyšujú ponuku bankoviek v obehú, odpovedal, že ich zhadzujú nad obývanými oblasťami pomocou vrtuľníka – neobjasnil však konečné dôsledky takého vzdušného Santa Clausa“. Kaldor pravdepodobne čitateľa prekvapí tým, že sa pokúša dôsledky tejto čudne leteckej operácie ekonomicky vysvetliť. Kaldor pritom zvažuje dva prípady: 1) peniaze sa zhodili nad chudobnou oblasťou (napr. londýnsky East End), kde by väčšina ľudí nájdené peniaze použila na spotrebné výdavky; 2) peniaze by sa zhodili v bohatej oblasti (napr. Kensington Palace Gardens), kde by sa dostali do rúk bohatých ľudí, ktorí by ich uložili alebo na bankové účty, alebo dali na charitu. Prvé účinky tejto kuriózne vrtuľníkovej operácie by teda záviseli od toho, kde by sa uskutočnila. Ďalšie účinky by však boli celkom bezvýznamné, pokiaľ by sa táto operácia každú noc neopakovala. Nakoniec Kaldor dospel k tomuto záveru: „...neexistuje

dôvod predpokladať, že konečný účinok na množstvo peňazí v obehu alebo na úroveň dôchodkov by bol v nejakom úzkom vzťahu k pôvodnej injekcii“.

Svoju kritiku monetarizmu Kaldor úzko spájal s kritikou britskej konzervatívnej vlády, ktorej vytykal, že svoje hospodárskopolitické nástroje nepoužíva na zabezpečenie plnej zamestnanosti, ale na vytvorenie takej nezamestnanosti, ktorá by priviedla odbory k poslušnosti, aby sa ich mzdové požiadavky dostali pod úroveň bežnej miery cenovej inflácie a aby jej cieľom bolo stále, postupné znižovanie miery nákladovej inflácie.

Kaldor nebol revolucionár, bol však hlboko presvedčený o potrebe reforiem. Veril v schopnosť jednotlivcov zmeniť ekonomickú situáciu a pozitívne ovplyvniť udalosti. V tomto duchu sám aktívne konal a predkladal mnohé reformné návrhy. Kaldor, ktorého dvadsiate výročie smrti si pripomíname práve v tomto roku, nesporne patril k najoriginálnejším osobnostiam ekonomického myslenia v druhej polovici 20. storočia. Z jeho nesmierne bohatého diela je zrejmé, že sa vždy zaujímal o nové ekonomické problémy a odvážne hľadal netradičné riešenia. Kaldor bol vždy kritický nielen k prácam druhých (vrátane samého J. M. Keynesa), ale hlavne k vlastnému myšlienkovému inšpiratívne-mu dielu, ktoré má stále čo povedať aj súčasnej generácii. Kaldorov bohatý myšlienkový odkaz sa stal organickou súčasťou novodobých dejín ekonomického myslenia, a to najmä v dvoch smeroch: Kaldor stál pri zrode postkeynesovskej ekonómie a patril k prvým kritikom monetarizmu.

¹ „Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV -51-037 405.“

Najvýznamnejšie ekonomické diela Nicholasa Kaldora:

1. A classificatory note on determinateness of equilibrium (1934)
2. Stability and full employment (1938).
3. Capital intensity and the trade cycle (1939 a).
4. Speculation on economic stability (1939 b).
5. A model of the trade cycle (1940).
6. The relation of economic growth and cyclical fluctuations (1954).
7. Alternative theories of distributions (1956).
8. A model of economic growth (1957).

9. Causes of the Slow Rate of Economic Growth of the United Kingdom (1966 a).
10. Marginal productivity and the macroeconomic theories of distribution (1966 b).
11. The New Monetarism (1970).
12. Origins of the New Monetarism. (1981).
13. The Scourge of Monetarism (1982).
14. The Economic Consequences of Mrs. Thatcher (1983).
15. How Monetarism Failed (1985 a).
16. Economics Without Equilibrium (1985 b).